

ODGOVOR JERBIĆU

Zvonimir Glavaš <https://orcid.org/0000-0003-2648-3656>

Odsjek za kroatistiku Filozofskog fakulteta
Sveučilište u Zagrebu

E-mail: zvglavas@ffzg.hr

Nasljeđe se nikad ne okuplja, ono nikad nije jedno sa samim sobom. Njegovo se pretpostavljeno jedinstvo, ako postoji, može sastojati samo u naredbi da se reafirmira odabirom.

J. Derrida, *Sablasti Marxa*

Kada mi je uredništvo ponudilo da odgovorim na recenziju Vedrana Jerbića, mislio sam tu mogućnost otkloniti. Činilo mi se da bi se takva intervencija mogla doživjeti kao nastojanje da se kritičko čitanje (su)stručnjaka amortizira ili mu se čak potkopa legitimnost. Ništa od toga nije mi namjera. Kritike kolege Jerbića doživio sam dobronamjernima, s nekima od njih čak bih se i složio, a i one s kojima se nimalo ne slažem, valjane su u žanru kritičkog čitanja kakvo je ponudio. Dapače, zahvalan sam na recepciji koja je otklon od frekventnih krajnosti posve nekritičkih panegirika ili pretjerano revnih "razvaljivanja". Ono što me navelo da se predomislim jest uvjerenje kako su razilaženja ovdje većinom produkt manjih razlika u disciplinarnim i intelektualnotradicijskim pozadinama koje ipak rezultiraju različitim očištima i očekivanjima, pa bi elaboracija neslaganja mogla biti dijaloški produktivna.

"Postoji više od jednog, mora postojati više od jednog" odlučna je tvrdnja koja prožima Derridine *Sablasti Marxa*, čiji su naslov, problematika, ali i generalni pristup uvelike odredili moju studiju. Derridino inzistiranje na pluralu u konkretnom se slučaju tiče Marxa, ali može se primijeniti i na druge prominentne figure moga teksta, uključujući i Laclaua. A upravo je neslaganje oko tretmana njegova opusa u korišteni većine kritika iz Jerbićeva prikaza.

Iako priznaje zanimljivost mom čitanju, Jerbić ističe kako je ono neadekvatno i rezultira "krnjim Laclauom", "očišćenim od onoga što tvori jezgru njegova postmarskizma", odnosno "književnoteorijskom fantazmagorijom". Takvo je pak jer kao bitnu odrednicu u Laclauovu opusu predstavlja rubni fenomen iz dvaju kasnijih eseja, čije neopravdano stavljanje u središte generira spornu paralaksu. Iako slični postupci – prevrednovanja ili alternativna čitanja pojedinih opusa oslonjena na njihov kvantitativno manji udio – zapravo i nisu rijetkost ni tabu, sklon sam složiti se s Jerbićem kako prema njima treba zadržati dozu dodatne sumnjičavosti. Ono u što nisam siguran jest radi li se u mom slučaju doista o tako radikalnom primjeru.

Naime, istina je da su za moje čitanje ta dva eseja disproporcionalno važna, no njihov revalorizirajući učinak nisam prvi sugerirao ja, već Laclau. Nadalje, ne radi se ni o izoliranim atomima njegova opusa, već točkama višedesetljetnog kontinuiteta koji sam nastojao prikazati. Premda iz drugih istraživačkih rakursa ne djeluje jednako prominentno, nije riječ o činjenici koju bi trebalo olako minorizirati, među ostalim i jer na nju upućuje sam autor. Također, pošteno govoreći, nije moja studija ona koja doista prva u središte njegove političke teorije stavlja "literarnost". Stanovi-

tu konceptualizaciju diskurzivnog tamo su prije mene, dapače i prije "prekretničkih" radova, zamjećivali i drugi, samo je nisu tako nazvali. Pojam literarnosti u vlastitu je analizu uveo Laclau, ja sam ga tek povezao s analognim fenomenima i terminima kod drugih autora. S tim povezivanjem pak – kao provodnom niti studije – Jerbić ne polemizira šire od navodno prekomjerne literarizacije Laclaua, pa ga valjda ne smatra potpunim promašajem. No ako je tako, podcrtavam pitanje implikacija koje analogije sugeriraju, neovisno o nazivu koji im pridajemo.

Nazivlje ipak nije neproblematična stvar, pa je tako dio Jerbićeva nezadovoljstva vezan i za teze o književnoteorijskoj provenijenciji pojedinih koncepata. S tim u svezi točna je tvrdnja kako sam se propustio upustiti u njihovu iscrpnu genealošku analizu, no ne vidim kako bi takva analiza išta promijenila. Nedvojbeno je da su termini izvorno retorički i da prelaze disciplinarnu granice, a u "obnovljenom" i "poopćenom" izdanju kakvo je u opticaju u suvremenoj teoriji, možemo ih pratiti najmanje od ruskih formalista (tako sugerira i Laclau), ako ne i prije. Iako je to izdanje otpočetak došlo s prelaskom disciplinarnih granica (Jakobson!), nije toliko problematično ocrtavanje početne domene, koliko njezino imenovanje. "Književnoteorijsko" je možda neprecizan termin (kao, uostalom, i političkoteorijsko), no naprosto je tu u nedostatku preciznijeg. Iako je terminološkom odabiru doprinijela moja profesionalna pozadina, ne treba u tome gledati nekakav književnoteorijski ekspanzionizam. Činjenica u prilog tom terminu eventualno je značaj koji je književna teorija imala u artikulaciji i popularizaciji analiziranih intelektualnih strujanja (o tome ima ponešto u knjizi), no nazivi domena daleko su manje važni od analogija između transgresivnih kretanja koja se iz poglavlja u poglavlje naglašavaju. Neke Jerbićeve kritike na blisku tematiku znaju se činiti i proturječnima, u smislu da mi čas zamjeraju da se zalažem za urušavanje disciplinarnih granica, a čas da ih esencijalistički podižem. No kako se postavljam spram takvih i sličnih granica, pojasnio sam na početku studije (str. 25) referirajući se na pojedine Derridine teze, ističući ga pritom kao ključan teorijski utjecaj na oblikovanje vlastitog pristupa.

S tim u svezi, dok me opominje da sam zaboravio na nedvojbeno golem značaj Lacana, čini mi se da Jerbić potiskuje jednako velik dug koji Laclau po vlastitom priznanju ima prema Derridi, a onda i cijeloj mreži teorijskih utjecaja za koju njegovo ime ovdje može poslužiti kao metonimija, zbog čega mu se neki naglasci i poveznice čine manje logičnima.

Bliskost toj pozadini priječi me i da bilo koju točku u ovakvim tkanjima smatram središnjim i neizostavnim elementom, za razliku od Jerbića koji takvu ulogu genealoški pridaje Gramsciju, kritizirajući njegov izostanak kao ozbiljan podbačaj. No premda nisam neupoznat s Gramscijevim značajem i svjestan sam vrijednosti koju bi njegovo uključivanje donijelo, ne čini mi se da se radi o kamenu temelju bez kojeg sve propada. Odnosno, ne čini mi se da je pitanje "zašto nema Gramscija?", iako opravdano, opravdanije od istovjetnih pitanja koja bi se mogla postaviti u odnosu na Luxemburg, Benjamina, Adorna, Lyotarda, Kristevu, Williamsa, Halla, refleksiju o institucionalnom kontekstu, marksističke reakcije na zastupljene teoretičare, veći stupanj rodne osviještenosti studije itd. Sve su to pitanja na mjestu koja su s raznih adresa stizala kao sugestije za osnaživanje pojedinih segmenata knjige. No selektivnost je nažalost neizbježan princip. Parafrazirajući Fisha: ne postoje neselektivne i selektivne studije, postoje samo one svjesne ili nesvjesne vlastite selektivnosti. Birajući, učinio sam i neke vrlo netipične izbore; drago mi je što je dio njih Jerbić i pohvalio, premda druge smatra disruptivnim elementom.

U svakom slučaju, ne čini mi se da bi uvrštavanje Gramscija u odabrani okvir bitno promijenilo studiju, a isto vrijedi i za ostale autore. Zanimali su me odnosi više od pojedinih točaka. A ako su neki autori i dobili ulogu "središnjih", to je središte katahretičke naravi, baš poput referentnog mita u Lévi-Straussovom istraživanju čije Derridino čitanje Laclau izdvaja kao formativno. Jerbić, čini mi se, pojam postmarksizma i Laclauovu poziciju u tom kontekstu shvaća mnogo kruće nego ja, i to je ishodište nezadovoljstva mojim čitanjima. Vidljivo je to i po činjenici da se golem dio Jerbićeve kritike ograničava na manje od desetine moje studije, dok ostatak tretira usput ili posve zaobilazi. Selektivnost je, dakako, i tu nužna, no za Jerbića sve stoji ili pada s Laclauom, dapače jednom njegovom inačicom (u kojoj je Gramsci presudan, a ono literarno periferno). Za mene je Laclau dio slagalice (premda se cijela rasprava vrti oko njega, vrijedi podsjetiti – studija nije o njemu), a upravo je ostatak slagalice onaj koji u povratnoj sprezi dijelova određuje perspektivu kondenziranu hijazmom literarnosti politike i političnosti književnosti.

Utoliko ne bježim od Jerbićeve teze da je moj Laclau "krnj", sve dok krnjost ne podrazumijeva falsificiranost, a recipročno smatram da je na određen način krnja i svaka Laclauova slika koja ispušta elemente koje sam naglasio. To ne znači da smatram kako bi ih svaka studija morala uključiti u razmatranje, no smatram da se tekst koji sam odlučio o Laclauu napisati i onaj koji je Jerbić poželio pročitati mogu razlikovati bez da to diskreditira jedan od njih, uz uvjet zadovoljenja dolične razine metodološke strogosti i strukturne koherentnosti.

Naposljetku, razumijem i Jerbićevo razočaranje "neobičnim" zaključkom koji nakon 300 stranica potrage umjesto konačnog odgovora generira nova pitanja. No teorijska polazišta uz koja pristajem priječila su me da studiju završim drukčije i tjerala su me na ono što je prepoznao kao autokritičku gestu. Alternativa koja mi se nudila – ostavimo li po strani bitno drukčija polazišta – bila je pomesti probleme koji su se putem otvorili pod tepih praveći se da sam ih riješio, u prešutnom paktu s onim čitateljima koji bi pristali žrtvovati suvišak heurističke dosljednosti u korist jednoznačnog odgovora. No bojim se da bih time iznevjerio proklamirane ciljeve svoje studije mnogo više nego potencijalnim propustima u genealoškim rekonstrukcijama ili odabiru reprezentativnih predstavnika.

